آڪبري جا آپلاڪي

لالان اڄ هي نظارو ڏٺو ۽ پيو وٺي .
ڪُل دباڻي ليلان چيو، "ڪهڙو نظارو؟"
" اڙي هـــي نظارو، جيڪو سامهون وينا ڏسون.
انهن ٻه لڳي اسان جو سڄو سنڌونگر - اصل پدج
اي مٽيءَ ون گڏجي هئين جي جهرمر جي هڪ انوکي
اسٽڻي ٺاهي پيو آهي ۽ جڻ اها جهڳمڳ ڪندڙ ٻستي
اوادهه جي شاهي سمنڊ ۾ پيئي آري."
" واهه ! ... لوڪي ته وچهه ملي ها ته شايد ڪوي
ٺاهڻي لوان ها."
اداس ٿي ڏيون چيو، " مگر وڏاڻا ٺاڻي چڏيو
ٻ اري !"
" ٻه ڇاهي هون جيڪا پوني ۾ ڪلا سيڪل راڄ
سڌيا جن سکيا ورتي هئي، ان مرجب رهيو سنگر
يا ڪالٽما آيءَ ديس ۾ ناوله ڪيانها؟... ٻر لو پساوي
اهڙو چادو وڏو جو شادي ڪري پوني مسان سنڌونگر
ٺاهي واس. ٻوهه ٻ مان ته خوش آهيان."
"هاني ته ٺهڙاني پدهجيءَ هوٽل ۾ رسيپشنسٽ
جي شاندار نوڪري ڏني اٿيئي ته چا ته شان آهي
چيسٽ اباد جو!' مسز ليلان ڏيو نداس ٠ر سيپشنسٽ

ان ٽري اسٽار هوٽل! پوءِ پيلا خوش ڪيئن نه هوندينءِ؟“

” ۽ تون به نه آهين ’ليلان پيدار‘ جو مالڪ مسٽر ڏيونداس مدگهدمل! پر ڳالهه ته ٻڌ، تو مونکي جيڪب آباد ڇو سڏيو؟ مان ته ڄاڻي ٻجهي ٻوڙي پيو آهيان. جيڪب آباد مان ته رڳو مهنجا مائٽ، سندن مان لڏ پلاڻ مهل لڏي آيا هئا.“

” خبر اٿيئي مهنجا مائٽ وري ڪراچيءَ مان لڏي آيا هئا. امان چوندي آهي ته ڪراچيءَ جي ڪٽي ڇوڪري کي به جيڪب آباد مان سهڻي ٻانهن ملي سگهندي هئي.“

”ڇو ته اُهي تو جهڙا ڪراچيءَ وارا ڏاڍا وڏا ماڻهو هئا ۽ جيڪب آباد ۾ سهڻيون ٻانهيون واهيون رکيون هيون.“

”تڏهن ته ڪراچيءَ واري اڳيان جيڪب آبادي ته ٻهراڙيءَ جا هئا. اسين شهري ليکبا هئاسين.“

اک ٻٽي ليلان چيو، ”هاڻي ته پاڻ مان پيئي شهري لڳان ۽ تون پيو ٻهراڙيءَ جو لڳين ...“

” ها پائي، تون جو هاڻي ڳل ڳاڙها ڪري لب لال ڪري، پف پائوڊر لڳائي ٿي گهمين ته ذات ڪانه بدلي هوندءِ؟“

” اون هون، ڇڏ هاڻي اهي ٽوڪون. نظاري جي ڳالهه ڪر. ها، مونکي به هي نظارو ڏاڍو وڻندو آهي. تڏهن ته ٽپائي کڻندي آهيانءِ هر ڇنڇر تي ته هلي مٿي اُڪريءَ تي وهون.“

” اسان کي به ته وڻن، ٻوٽن ۽ ڪتابن جي ٻانس کان ذرا مٺي ملندي آهي هتي اچي.“

” هتڙيون سينٽون آهن گهر ۾، ٻوءِ ڇو نه لڳائيندو آهين؟ ته گهر ۾ به ٻانس کان مٺت رهي سگهين، نه دڪان ۾ ئي.“

”اهو ته جڏهن ٻهراڻ وستو ٿيو هو تڏهن، انهن شوق لڳو هو. هاڻي ته اهو فضول خرچ لڳندو آهي.“

” فضول خرچ؟ ...... مان ته انهن شين تي پئسو نه کپن خرچيان. هوٽل ۾ ولائت وارين سنڌيائيون اچي پئي ڏهين جي پرڻائڻ لاءِ رهن. انهن کي جو تنهنجي دڪان جا سامان - مصالحا، ڪتابيون، ٻاڻ وڻيون، ڪپڙيون وچي پهچايان ته ساهيڙيون پنهنجي پونديون آهن. هي سڀ انهن جون ڏنل سوکڙيون آهنئي. فضول خرچ مان نه ڪانه ڪندي آهيان.“

ڏيون ٻانهن ورائي چيو، ” ها پائي تون ته آهين منهنجي سگهڙ ڪنوار.“

ليلان چيو، ” ۽ جيڪو ٽيپ رڪارڊر - ريڊيو ۽ ڊيڪ وٺي آئي آهيان، اهو نه هڪ پئسيءَ جو بلڪل خريدي اگهه ۾ ئي ڏنو هو. گگن ٻت جو لڪڙي هٽي خراب ڪري ڇڏيو ته نهراڻي ئي خريديءَ کان وڌيڪ پئسي وٺي ...“

” خبر آهي،“ ڏيون چيو، ”گگن پڙي سمجهو،

تون ليپ سان گڏ گاڏي ڪيس پنهنجي پيار ڪان وانجهي
رهي آهين، سو ان کي اکڙي هٽي، سمجهيائين، ته
هرندو پانس نه وڃندي پسري."

اباسي ڏنئي، پانهون مٿي جي پٺيان ورائـي
ليلان چيو، "ڪاش! هتي اهڙو راڄ هجي جو هر ڪنهن
کي پنهنجي گهر جي وڇڙو ٿي نوڪري ملي وڃي ته
پار و بچارا مائٽن جي مدهن ڏسڻ ڪان ته نه سگهن."

"پس هاڻي اچي پهتا آهيون. دڪان هاڻي چڱو
سٺو پيو هلي، سال اڌ ۾ نوڪان نوڪري ڇڏائبي. گلڙو
وچارو ڪيئن اچي نوڪي چمبڙندو آهـي. راڻ جو
ڪڏهن دير سان موٽندين آهين ته ليسين وينو اوجهڙڪيون
کائيندو آهي، نڊ اصل نه ڪندو."

"پس اتفاق سان فـاست گاڏي گسي وئي ته
مصيبت. خير سپاڻي ته موڪل آهي گگن کـي
امان ونان وٺي ايندا سين. سڄو ڏينهن گهمائيندي سانس.
سپاڻي هڪ ولائت واري سنڌياڻي، پت سان گڏ
ڳوٺ ۾ اچٽي آهي."

"ڇو؟"

"سنڌو نگر گهمڻ لاءِ."

"ڇڏ ڇرچا"

ليلان جــڻ ڪنهن خوش - خواب ۾ ٻڌو ٿيندي
چيو، "ڳالهه چاهي ته مونکان جو سنڌ جـون سڀ
شيون سڪل سهانجهڙو، پتاشا، پوڙانــي وغيره هــ

ٻڌايائون تہ پڇيائون: سندرنگر سنڌ جي ڪهڙي
شهر وانگر ٿو لڳي. مون پلا سنڌ ڏٺي هجي تہ ڪجھ
ٻڌايان، سو ڏيکاريو مان هڪڙو خواب."

"ڪهڙو؟"

چيو مان "هڪ ڀيري سرڳ پري جو راجا اندر،
ٻڌهڄن گندرون ۽ اپسرائن تي اچي ناراض ٿيو. ڪين
سرڳ مان نيڪالي ڏيئي ڇڏيائين. ڏسجو ڪهڙا ٿا ٻرا
حال ٿين ٿو هاڻ جا. هنن ٻہ سيمو ناٽي چيو: راجا اندر
اسان کي، ڪني ۾ ڪني شهر ۾ موڪلي ڇڏ، ڏس
اسين ان کي سرڳ پوري ٺاهي ٿا ڇڏيون يا نہ. اندر
راجا ٻہ نڪا ڪئي هم نڪا ٿي، ڪين سڌو روانو
ڪيائين ڪليات ڪئمپ ۾. جتي هٿا ڪڏون ڪرٻا،
وات لڳي هٿي نڪا لئمپ ۽ ڪاري پوش وارا ڪدا
جانور ٻئي ڦرٻا ڇوڏاري. رهڻ لاءِ ٻئرڪون ٺهيل
هيئن، جهڙيون گهوڙن جون ڪڙهيون ... ٻر هنن
ڏيڍهن رات محنت ڪري ملڪ اهڙو ملوڪ ٺاهي
ڇڏيو آهي جو ڏسي اکيون چرخ ٿي وڃنو. اصل
سرڳ پري آهي اسان جو سندرنگر. ٻڌهي ماءِ پٽن
چيو تہ اسان کي ضرور ڏسڻو آهي اهو سندرنگر..."

ڏيون ڪلاڪ لڳو، "پيچ چرٻا ڇي: مسمس گڏيا اٿيئي.
سو سڀاڻي هو اٻدا هيءَ سرڳ پوري ڏسڻ!"

"ڪمال ڪئي آهي تو ٻہ ليلان! هڪ تہ ولائت
وارا هٿي جي ٻسن رڪشائن جا ڏڪا ڏوما ۽ گهاگهہ،

سهي ڪين سگهندا، پيو ڏسندا ڏنگا ڦڏا رستا ۽ گندگي!"

"چو ٻلا تون ائين چوٽو چوين. سنڌو نگر ته هڪ ڪيميا نگر آهي. گهر گهر ۾ زالون مرد ڪو نه ڪو ڪم ويٺا ڪن. ڪيڏا هنر اُتا هلن هتي. سستا به ته سهڻا به! ڪي ته سڏيندا ٿي آهن ننڍڙو جپان!!"

ڏيون ماٺ ٿي ويو. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ پڻي اُڪري کان هيٺ آيا آس پاس جون جايون هاڻي بالڪل خاموش ڪڙيون هيون.

پڻي ڏينهن صبح صبح جو سنان پاڻي ڪري ڏيون چيو، "مونکي ٿوري اوڊر اڄاڙڻي آهي، ڪلاڪ ٻن ۾ موٽي ايندس. ٽيستائين تون گگن کي به امان وٽان وٺي اچج ۽ مهمانن لاءِ به ڪجهه ناهي وٺج. مان اچان ته پوءِ مهمانن کي سيرو چونڪ، ٺهرو چونڪ جهوليلعل مندر ڏيکاري ساڌو واسواڻي پارڪ مان گهمائي، ٻرلا مندر وٽي هلنداسين."

مهمان آيا ته گهر ۾ ڏاڍي رهڻ چهڻ لڳي ويئي. گلابي ڳلن واري سهڻي گگن کي ليلان ٺهوي ٻلوُ ڊريس ڪٽي پاتي هئي. تنهن جو هٿ جوڙي شيام ماءُ کي چيو، "امي، جئه سنڌي" ته شيام ماءُ اصل ٺري پيئي. ڪيترا چاڪليٽ ۽ رانديڪا ڪيڏي ڏنائينس. چوڪر ٻه ٻه روڊ ۾ اچي ويو. چائي وارا رانديڪا هلائي ڏاڍو پڻي خوش ٿيو.

شيام ماءُ، ليلان کي به هڪ ساڙهي سوکڙيءَ طور ڏني ۽ ٻڌائينس: هاڻي ٿي پائي هلج اسان سان گهمڻ. ليلان سوکڙي نه پئي ورتي ته شيام ماءُ ڳراٽڙي پائي چيس، "ڌيءَ ڏاڍو چڱو ڪيئه جو هتي اچڻ جي هامي ڀريئه. موکي ته هن شهر جي هر ٽڪري ۾ سنڌ پيئي ڏسڻ ۾ اچي. آئون رڪشي واري کي چوندس ته تو کي سڄو شهر گهمائيندو هلي. هو به اسان وانگر سنڌي - چاڻو هو، سو سڄي بزار جي ٻنهي پاسن جا دڪان، ڪارخانا، اسڪول، سئنيمائون ڏيکاريندو آيو. مارڪيٽ پاڙو ٽي نه پيو وڻي. چوي پيو: هيا ولائت وارا سنڌي ته ورلي ايندا آهن هتي. توهين آيا، اسان جو سنڌونگر ڏٺو، اسان جون اکيون ٺريون ڏيئون. ليلان! اها انهيءَ سنڌ واري سڪ. ولائتين ۾ ته اها ڏسڻ ۾ ٿي ڪين اچي."

ليلان چيو، "دل ۾ نه ڪجو امي، ولائتن ۾ وسندڙ سنڌين کي سنڌونگر ۾ رهندڙ مائٽن سان ملڻ هوندو آهي ته به پاڻ هتي ڪين ايندا. مائٽن کي چوندا ٻمبئيءَ جي فلاڻيءَ هوٽل ۾ اچي ملو. وري انهن کي ڪپڙا اهڙا سوکڙي ڪري ڏيندا جو هتي پاءِ ته ماڻهو چڻ ڪارٽون پيو لڳي."

ٽڪڙ ۾ شيام پڇيو، "انهن چو؟"

"نگر جا روڊ رستا گهمندا آيا آهيو ته انهن جي حالت ڏسي چڪا آهيو. فئنسي ڪپڙا پائي

ماڻهو سادن سودن ماڻهن جي وچم ٻاڻ کي مدجهيل مدجهيل نہ محسوس ڪندو؟"

ڪجهہ سوچيندي شيام چيو، "ٻاهرين ملڪ ڏسي، وري هتي جي حالت ڏسي ڏاڍو عجب پيو لڳي. هونءَ سندي ماڻهو آهن نہ ڏاڍا محنتي. نگر کي صاف ستو ۽ نئاهوڪو بڻائڻ ۾ جيڪر گهڻو عرصو ڪين لڳين. ڪو هڪڙو چاهہ وٺي نہ ... "

ليلان کلي چيو، "مگر ڇا ڪجي، هتي اهڙو جادوگر پيتو ئي ناهي."

"منهنجي دل اٽي مجي. ولائت ۾ رهندڙ سندي نہ ڏاڍو وسندڪي ياد ڪندا آهن ۽ آهن بہ ڏاڍا ساوا ٻاوا. هتي ڪيڏن نہ ايندا هوندا!"

"ياڻو! ڪن گهڙي ڪو پرديسي پکي اچي وڻ تي وهندو نہ ڇا باغ ئي واسجي پوندو؟"

"ڇڏ پرديسين کي. ڪي ديسي پکي بہ اهڙا ڪونهن جن کي باغ سنوارڻ جو ڪو ويچار ايندو هجي."

"ويچار نہ گهڻيئي پيش ڪندا آهن، پر سڌارا ڪندڙ پکين جا پيا پکي ڪمپ پٽڻ شروع ڪري ڇڏيندا آهن. وري پشڪر اها سندي خون جي محنت آهي، جو جهڙو نگر ڪين رهڻ لاءِ مليو هو، اُن کان صد بار بهتر ناهي ڇڏيو اٿن."

شيام چيو، ”مان ته سمجهان ٿو هن نگر کي اهڙو روپ ڏني سگهجي ٿو جو هڪ نئين سنڌ پڻجي وڃي. پوءِ سڄيءَ دنيا مان سنڌي اچي نئينءَ سنڌ جو ديدار ڪري وڃن.“

اُن مهل ڏيون اٿي اچي پهتو. واقفيت ۽ خوش آمديد کان پوءِ ته ڏيون پڇيو، ”توهان نئين سنڌ جي ديدار باب ڇا پئي چيو.“

جواب ليلان ڏنو، چيائين، ”هي پاڻ شيام چون ٿا ته سنڌونگر کي اهڙو روپ ڏجي جو سنڌونگر هڪ نئين سنڌ پڻجي پوي ۽ سڄيءَ دنيا مان سنڌي اچي هتي نئين سنڌ جو درشن ڪرڻ. پر مان ٿي چوان اگر اڏامندڙ پکي سڪٽيون سڌون ڪندا باغ کي جلوو افشڻ جون، ته باغ سرسبز ٿي سگهندو ڇا؟ ...“

”نه نه پيرڻ! مان چوان ٿو بلڪل ٿي گڏجي ويا سان انهيءَ سوال تي سوچڻ گهرجي. آخر اسان سنڌين پرديس ۾ لک ڪروڙ ڪمائڻ کان پوءِ به سنڌونگر کي نه اڏيو ته اهو اهڙو آهي جهڙو ڪوئي پنهنجو آکيرو ڦٽل ڪري، ولي دنيا جا سرسبز باغ آباد ڪندو.“

ڏيون اڇرج ڀريءَ نگاهه سان شيام طرف ڏسڻ لڳو. شيام ماٺ چيو، ”منهنجي شيام کي گهڻن ڏينهن کان ٿي اهو ويچار آهي ته سنڌين کي وقت به وقت ڏارين ملڪن ۾ لوڏ پيئي پوي. ان ڪري ڪين ڪو نه

کو پنھنجو آکيرو ھندستان ۾ ھجڻ تمام ضروري آھي ...“

”۽ ھي توھان جو سنڌونگر ڏسي مان سمجھان ٿو اگر پاڪستان ۾ ڪو آکيرو اڏڻو آھي تہ اھو سنڌونگر ئي ٿي سگھي ٿو.“ شيام ماءُ ڳالھہ کي جاري رکندي چيو، ”ھيڏا ڪلاڪ جو ھيڏر رڪشا ۾ ھي نگر گھمندي آئي آھيان تہ ڏسي اکيون ئي چرخ ٿي ويون آھن، دڪاندار بہ سنڌي تہ خريدار بہ سنڌي پيو ڳالھائي: بورڊن تي بہ سنڌي اکر، ماڻھن جي ھٿن ۾ بہ سنڌي اخبارون!! ... ڪٿي شايد شادي ھئي، تہ لاڏا بہ اھي سنڌ وارا پئي ڳايائون، ’رک صندليءَ ٿي پير منھنجا مور لاڏا ...‘ مان تہ ائين پئي سمجھان ڄڻ سالن کان پوءِ وري سنڌ ۾ اچي وئي آھيان.“

خوشيءَ مان ليلان چيو، ”ٻڌي اسان کي بہ ھاڻي خبر پئجي وئي تہ سنڌ ڪھڙي ھئي.“

شيام ماءُ ڏاڍي اُداسيءَ سان چيو ”ھيل تائين اسين سنڌ ۾ رھيل ھجون ھا تہ اسان جا سنڌ ورقي سنڌ کي بہ نئون روپ ڏيئي ڇڏين ھا. تون ڏسين ھا تہ حيدرآباد ڪھڙي ناھي ھئائون! جنھنکي چوندا ئي پئرس ھئا. قلعي جون جايون ڏسين ھا ...“

”مگر امي سنڌونگر الھ جيڪا اِندر راڄا جي آکاڻي ٻڌائي ماڻو اھا سچي نٿي لڳي؟“

ڏيون ڪلڻ لڳو.

"ڪلو ڏا!" ليلا چيو، "تو هين ته سڀ پڙهيو ماڻهو جيڪا هن نگر جي اڳ واري حالت بيان ڪندا آهن اهڙي آهي هاڻي؟ ... هون! رڳو ڪلو پيا."

شيام چيو، "نه بابا! جتي اندر پوريءَ جا گندروُ ۽ اپسرائون رهن، سو لوڪ ڪيئن نه سرڳ پوري بڻجي ويندو......"

سڀئي خوب ٽهڪ ڏيئي کليا.

ٿورو گمڀير ٿيندي شيام چيو، "مان ته بزنيس جي ڪري گهڻا ملڪ گهمندو رهندو آهيان پر سنڌين جهڙا محنتي ۽ مانيڻا ماڻهو ڪي مشڪل ڏٺا اٿم."

ڏيون چيو، "سائين اسين سنڌي محنتي ماڻهو آهيون اها ڳالهه ته هن نگر جي حالت ڏسي مڃي سگهجي ٿي پر مانيڻا ڪيئن آهيون؟"

"مانيڻا ان لحاظ کان ٿو چوان جو ڀارت جي آزاديءَ مٿان اسان جي جنم ڀومي سنڌ گهوري ڪڍي ڏني ڪيائون ته اف به نه ڪئي سين. بس مات ميٽ ۾ پنهنجو آکيرو اجاڙي هليا آياسين."

هڪ ڏک ڀريو احساس شيام ماءُ جي تن من کي وڙهي ويو. حسرت ڀري نگاهه کڻي ٻري ڪڍي ماضيءَ ۾ ڏسڻ لڳي.

ڏاڍي ڏکاري لهجي ۾ ڏيون چيو، "هائو برابر مانيڻا آهيون ته ته هيڏيءَ محنت سان سنڌڙيءَ جون

سڪون لاهيندڙ آڪيرو جيڪو اڏيو اٿون ان جو تالو
سنڌو نگر جهڙي سا ڳالهه ته سرڪار ڪسان نه مڃائي
سگهون ها ؟...

درد ڪان ڇڏيندڙ هڪ ماٺ وارو مدبل ۾ ڦهلجي
ويئي.

راند ڦٽي ڪري ڪڻن اچي ٽڪڙن هٿن سان
ٻيءَ جي ٻانهن ٽڪڙي "هلو نه ٻلا گهمڻ."

ڏيون ڪي لڳو ٻار جي آواز ۾ سڏڪو هوءِ ڪيس
ڪٽي ڪري ڇاتيءَ سان لاتائين.

(١٩٨٥)